

Třídní boj o planetu. Jak může ekologická politika úspěšně zapojit pracující?

Article by Gareth Dale

July 3, 2024

Máme-li zachránit planetu před klimatickým kolapsem, musí být zelená transformace sociálně spravedlivá. Inspirativních příkladů, kdy se podařilo úspěšně propojit klimatické hnutí s bojem za práva pracujících, již dnes existuje celá řada.

Když loni Evropu spalovala rekordní vlna veder, pojmenovaná meteorology po Kerberovi, trojhlavém psovi z řeckých bájí a pověstí, střežícím vstup do pekelné říše boha podsvětí Háda, vyvolala po celé Evropě vlnu aktivity pracujících, kteří žádali ochranu před extrémními teplotami.

V Aténách zaměstnanci Akropole a dalších historických památek stávkovali každý den čtyři hodiny. V Římě popeláři vyhrožovali stávkou, pokud budou nuceni pracovat v časech nejhoršího vedra. Jinde v Itálii pracující v dopravě žádali klimatizované vozy a dělníci v továrně na baterie v Abruzzu vyhlásili stávkovou pohotovost, protože je zaměstnavatel nutil k práci v „podmínkách dusivého vedra“.

Mohlo by se skoro zdát, že staří Řekové museli mít nějakou předtuchu dnešní klimatické krize, když boha smrti Háda eufemisticky pojmenovávali také jako Plútóna, „dárce bohatství“. Mínili tím nerosty — v tehdejší době šlo o stříbro, dnes jde hlavně o fosilní paliva a kritické minerály. Jejich těžba z „podsvětí“ plní kapsy boháčů, a proto o nich staří Řekové mluvili jako o „plutokratech“.

A právě plutokratická struktura moderní společnosti vysvětluje její neuvěřitelně zpomalenou reakci na klimatický rozvrat. Tolik vyzdvihovaná „zelená transformace“ se ve skutečnosti takřka neděje — přinejmenším pokud jako měřítko bereme koncentraci skleníkových plynů v atmosféře. Ta stále narůstá, navíc se stále ještě zrychluje růst každoročních emisí a spolu s nimi i tempo přehřívání planety.

Rozhodování o řešeních zůstává pevně v rukou bohatých a mocných a jimi ovládaných institucí, které jsou — dáme-li stranou roli osobní lakoty a mocichtivosti — systémově předurčené k tomu, aby zásadně upřednostňovaly akumulaci kapitálu před obyvatelností planety.

V tomto kontextu je klimatická politika terénem třídního boje i v jiném smyslu, než je sebeobrana pracujících proti dopadům extrémního počasí, jako jsme toho byli svědky během loňských veder. Druhým rozměrem problému je nerovnost v tom, kdo ponese náklady opatření, která mají změny klimatu zmírnit.

Neoliberální elity se očividně v maximální míře snaží přenášet tyto náklady na bedra pracujících mas, čímž se prohlubuje trend posledních desetiletí — směřování ke stále brutálnější majetkové polarizaci. Tato snaha nevyhnutelně naráží na odpor. Otázka zní, jakou bude mít tento odpor podobu.

Jednu formou odporu představuje antiekoologické tmářství, záměrně vyvolávané nebo osedlávané konzervativci a silami krajní pravice. Ti se tváří jako přátelé „pracujících rodin“, zatímco šlapou po té nejzákladnější potřebě všech pracujících: potřebě obyvatelné planety. Jiné formy jsou potenciálně progresivní — typicky vzpoura žlutých vest ve Francii.

Když vláda Emmanuela Macrona zvedla „zelené daně“ na pohonné hmoty, aby tak podpořila nákup úspornějších vozidel, venkovská pracující chudina a nižší střední třída, která si nová auta nemohla dovolit, si oblékla reflexní vesty pro řidiče a povstala proti daňové nespravedlnosti. Přestože se do protestů zapojilo i radikální křídlo odborového hnutí, nepodařilo se mu přetavit ho v koherentní politickou sílu, která by byla schopná nabídnout alternativní řešení jak sociální, tak ekologické krize.

Zkoumání zápasů a hnutí, v nichž se třídní a ekologický rozměr prolínají a doplňují, nám může napovědět, jak by bylo možné ekologickou transformaci utvářet, aby byla sociálně spravedlivá a vedená přímo pracujícími lidmi a jejich potřebami. „Třídní boj“ je tu pojímán ve svém nejširším významu, a zahrnuje tedy i témata ekologie, sociální reprodukce, sexuality, rasismu a dalších otázek, které jsou pro kvalitu života „pracující třídy“ úplně stejně podstatné jako platy a pracovní podmínky.

Jen z pohledu samotného kapitálu, na úzkém prostoru jednacího stolu mezi odbory a zaměstnavatelem, se může zdát, že se potřeby pracujících lidí dají zúžit na odpracované hodiny a vydělané peníze. Tony Mazzochi, americký odborový lídr, který je mimo jiné původním autorem pojmu „spravedlivá transformace“, reprezentuje jiný pohled. Mazzochi kritizoval poválečný americký sociální kontrakt, v rámci kterého se odbory výměnou za vyšší mzdy vzdaly ambice zasahovat do rozhodnutí o smyslu a podobě výrobních procesů. Zdůrazňoval, že zdraví a kvalita života pracujících se neomezují na platy a vyžaduje změny ve všech aspektech života, na pracovištích i mimo ně.

Odpor na pracovištích

Klimatický rozvrat se ve zvýšené míře stává faktorem ve všech tradičních tématech třídního boje. Klimatická rizika se po celém světě stávají předmětem zápasů na pracovištích, mobilizují dělnické protesty a plní programy schůzí o bezpečnosti práce. Výzkum Freyi Newmanové a Elizabeth Humphrysové o stavebních dělnících v Sydney například dobře ukazuje, že sami pracující chápou tepelný stres jako třídní problém. „Naši šéfové nikdy nevylezají ze svých klimatizovaných kanceláří, když je opravdu vedro,“ bručí například jeden respondent, „nás zato nutí makat v pekelných teplotách i na fakt příšerných místech.“

Výzkum mimo jiné ukazuje, že právě tam, kde je třídní vědomí nejpokročilejší a odbory si udržely relativní sílu i navzdory neoliberálním útokům, dokázali si pracující vybojovat nejlepší opatření na ochranu bezpečnosti a zdraví při práci v kontextu přehřívajícího se klimatu. Protesty za lepší ochranu proti extrémnímu počasí — jako ty zmiňované v Aténách, Římě či Abruzzu — ukazují úzkou souvislost mezi zápasem pracujících a klimatickým a ekologickým rozvratem.

Ještě větší rozsah má odpor proti nepřímým důsledkům. Sem patří revoluční povstání na Blízkém východě a v severní Africe během let 2010 až 2012, zapříčiněné mimo jiné dopady sucha a narůstajícími cenami potravin, stejně jako nedávné protesty zemědělců v Indii. K nim je třeba zařadit také odpor na pracovištích během pandemie Covid-19, přijmeme-li, že s nejvyšší pravděpodobností byl přenos viru SARS-CoV-2 na člověka také důsledkem ekologické devastace.

Formy třídního boje, které jsou relevantní pro řešení klimatické krize, však nemusíme omezovat jen na ty, jež souvisí s jejími bezprostředními dopady. Jak píše americká politoložka Alyssa Battistoni, třídní boj v časech klimatické krize je součástí „rytmů každodenního života“: probíhá v domovech důchodců, ve školách, v autobusech i v ulicích.

Stále častěji jsou v nejbohatších zemích jeho protagonisty lidé pracující v pečujících profesích: učitelé, pečovatelky, sociální pracovníci. Společnost nemůže úspěšně snížit emise a zároveň se adaptovat

na dopady klimatického chaosu bez zásadního posílení společenské rovnosti a solidarity. To je nepředstavitelné bez sebeorganizace pracujících napříč sektory.

Dekarbonizace práce

Mluví-li se o klimatické transformaci, světlo reflektorů padne obvykle jako první na snahy o dekarbonizaci průmyslových odvětví, zejména výrobu automobilů. Je jasné, že pokud by měla být jejich proměna alespoň minimálně spravedlivá, musela by zajistit stabilitu pracovních míst a dobrých platových a pracovních podmínek. Korporace, které jsou dnes v popředí snah o dekarbonizaci automobilového sektoru — zvláště Tesla —, se ale na práva pracujících příliš neohlížíjí.

Odbory se to nyní snaží změnit: v roce 2023 jsme byli svědky stávek v továrně Tesla ve švédském Gränna, kterou podporovaly solidární akce odborů po celé Skandinávii. Účastníci protestovaly proti snahám vlastníka — miliardáře Elona Muska — potlačovat aktivity odborů a udržet ve svých podnicích nízké mzdy i podmínky vedoucí k mnoha pracovním úrazům.

Transformaci pohání ekologická politika států. Tam, kde díky ní vznikají „zelená“ pracovní místa, zároveň vytváří novou bázi politické podpory. Vzpomeňme si například na protesty v továrně na větrné trubiny Vestas na britském ostrově Isle of Wight v roce 2009, kdy dělníci v reakci na plánované uzavření provozu obsadili administrativní budovy.

Jejich akce byla primárně zaměřena proti propouštění, jež ale nabylo širší význam v kontextu role větrné energie v transformaci energetiky. Okupující upozorňovali, že uzavření továrny by šlo přímo proti oficiálně vyhlášeným cílům britské vlády v oblasti dekarbonizace ekonomiky. Ochrana přírody a pracovních míst tu jdou ruku v ruce, tvrdili tehdy.

Takových příkladů přibývá. Například v Německu vznikla nedávno aliance mezi odborovým svazem Ver.di — jedním z největších svazů ve veřejné dopravě v celé Evropě — a klimatickým protestním hnutím Fridays for Future. S heslem #WirFahrenZusammen (Jedeme v tom spolu) pořádali odboráři ve více než sto městech stávky za lepší pracovní podmínky a Fridays for Future demonstrace a happeningy na jejich podporu. Společně obě hnutí prosazují požadavek masivních investic do veřejné dopravy jako cesty k řešení klimatické krize i zajištění dostupné mobility.

Rudí i zelení společně proti propouštění

Pro řešení klimatické krize je zcela klíčový přechod k obnovitelným zdrojům, elektromobilitě a veřejné dopravě. Co se přitom bude dít s pracujícími v nejvíce znečišťujících sektorech? Některé z nejinspirativnějších příběhů úspěšné transformace pocházejí z automobilového a zbrojního sektoru.

Na počátku sedmdesátých let nebylo vůbec výjimečné, že hnutí pracujících a odbory po celém světě tematizovaly také ekologické otázky: „rudí“ a „zelení“ nacházeli společnou řeč. Ve Spojených státech byl lídr United Automobile Workers — odborového svazu zaměstnanců automobilek — Walter Reuther, který opravdu nebyl žádný radikál, jedním z klíčových sponzorů a svolavatelů prvního Dne Země.

Podporoval také první ekologickou legislativu. Tvrdil, že „ekologická krize dosahuje katastrofických rozměrů, a proto odbory musí toto téma zvednout také v kolektivním vyjednávání v jakémkoli průmyslovém odvětví, které měřitelně přispívá k poškozování lidského životního prostředí.“

Právě tímto směrem se tehdy vydali dělníci britské zbrojovky Lucas Aerospace. Management společnosti s odvoláním na automatizaci a klesající vládní objednávky zbraní hodlal propouštět.

Pracující vytvořili výbor, reprezentující všech sedmnáct továren společnosti, který se snažil propouštění zastavit a donutit tehdejší labouristickou vládu k investicím do konverze výroby pro mírové účely.

V roce 1974 tento výbor ve spolupráci s odborníky vypracoval detailní plán o 1200 stranách, který rozpracovával návrhy na využití existujících dovedností a zkušeností zaměstnanců firmy ve společensky užitečné výrobě a navrhoval komplexní proces přestavby podniku na produkci zdravotnického vybavení, ale také větrných turbín, solárních panelů, hybridních vozidel či elektrických vlaků — tedy dekarbonizačních technologií, které doslova předběhly dobu.

Plán byl smeten ze stolu tehdejší labouristickou vládou a managementem, který se o jeho autorech vyjadřoval pohrdlivě jako o „milovnících sandálů a celozrnného chleba“. Příběh dělníků z Lucase ale zůstává vlivný a inspiruje podobné pokusy dodnes.

K těm patří i nejnovější hrozby propouštěním ve fosilních sektorech. V roce 2018 například plnila první stránky novin skupina pracujících z firmy Maflow, která v Itálii obsadila prostory továrny na součástky do aut, aby tak protestovala proti plánům na přesun výroby do Polska. Pracující založili družstvo, které přišlo s řadou projektů cirkulární ekonomiky včetně oprav kol a elektroniky či recyklace tapet, zatímco bránili prostor továrny před policií a soudy.

V letech 2021 a 2022 přišla celá vlna podobných okupací v kontextu narůstající ochoty vlád intervenovat do ekonomiky během pandemie. V Mnichově v továrně na součástky do motorů firmy Bosch hrozilo pracujícím propouštění. Management sváděl rozhodnutí na přechod k elektromobilitě, ale ve skutečnosti bylo cílem přesunout výrobu do zemí s nižšími platy.

Průmyslové odbory IG Metall se opět spojily s ekologickými aktivisty z Fridays for Future, aby společně propouštění vzdorovali. Vyzývali k ekologické transformaci v místě výroby, s podporou státních investic. Požadavek, zveřejněný formou petice, podpořila většina pracujících.

Konflikt vznikl také v GKN, jiné klíčové firmě vyrábějící součástky do automobilových motorů. Když ji v roce 2021 koupila nadnárodní korporace Melrose Industries, specializující se na spekulativní nákup a rozprodávání krachujících firem, ohlásilo vedení uzavření továren na hnací soustavy ve Florencii a Birminghamu. Víc než pět set zaměstnanců továrny se rozhodlo pro stávkou. Požadovali, aby továrna přešla k výrobě součástek do elektromobilů.

Předseda základní organizace odborů Unite Frank Duffy to komentoval: „Uvědomili jsme si, že pokud má mít britský automobilový průmysl zelenou budoucnost, nemůžeme to nechat na našich šéfech a musíme vzít věci do vlastních rukou.“ S odkazem na plán pracujících z Lucase dodal, že „jsme sami vytvořili devadesátistránkový návrh na to, jak reorganizovat výrobu“, a to směrem k zachování pracovních míst a urychlení přechodu k elektrifikované dopravě.

V sesterské továrně GKN v Campi Bisenzio v Itálii šli tamní pracující s „transformací zdola“ ještě dále. Protože se ještě před konfliktem s firmou zorganizovali do demokratické závodní rady (collettivo di fabbrica), byli v klíčové chvíli v silné pozici. Továrnu obsadili a soukromou bezpečnostní agenturu, která je měla vyvést, nepustili dovnitř. Společně s klimatickými aktivisty a akademiky pak vytvořili plán na konverzi továrny na výrobu souprav pro udržitelnou veřejnou dopravu a domáhali se jeho přijetí a financování státem.

Na jejich podporu se nebyvale mobilizovala veřejnost. Do ulic vyšly opakovaně desítky tisíc lidí. Požadavky pracujících podpořily odbory, místní komunita i ekologická hnutí jako Extinction Rebellion a Fridays for Future. Po téměř třech letech je okupace v Campi Bisenzio vůbec nejdéle trvající okupací

továrny v italských dějinách. Protože se jim nepodařilo donutit korporaci Melrose k změně plánů na uzavření provozu, zformovali místo toho výrobní družstvo, které nyní vyrábí cargo-kola, zajišťuje stabilní zaměstnání pro část původního personálu a představuje malou ukázkou toho, jak by mohla vypadat dekarbonizace v režii samotných pracujících.

Nouzové přistání v leteckém sektoru

V automobilovém průmyslu je cesta k transformaci poměrně zřetelná — přinejmenším po technické stránce. Továrny na výrobu aut se spalovacími motory je třeba převést na výrobu elektromobilů, veřejné dopravy či jízdních kol. Co si ale počít s takovými sektory, jako je letectví, v nichž žádná použitelná alternativní technologie neexistuje? S tím, jak se ekologická krize stupňuje, začínají dokonce i umírněné hlasy uznávat, že létání bude potřeba během následujících desetiletí potřeba omezit v podstatě na nulu. Jak by na to měli reagovat pracující v leteckém průmyslu?

V Británii se během pandemie objevily malé, ale odvážné nápady, jak na to. Pracující na letišti Gatwick, druhém největším v Londýně, například přišli s důležitým plánem Zelené Nové dohody pro Gatwick. Iniciativa, vytvořená ekosocialisty a odboráři z Public and Commercial Services Union, vznikla během prvních měsíců pandemie, kdy byli zaměstnanci letiště ohroženi propouštěním kvůli poklesu provozu.

Robert Magowan, jeden z autorů plánu, mi na otázku, co zaměstnance k jeho vytvoření vedlo, odpověděl: „Víme, že letecký průmysl musí přestat růst, a během pandemie jsme viděli, že skutečně poklesl. Zmenšování sektoru ale nesmí jít na úkor pracujících. Reakce na pandemii ukázala, čeho jsou schopné státy, když jsou pod tlakem, například když se výrobní linky Airbusu v Broughtonu předělaly na výrobu ventilátorů. To nás inspiruje, stejně jako někdejší plány dělníků v Lucas Aerospace.“

Magowan a jeho tým s podporou odborového svazu zmapovali, jak by různé kategorie zaměstnanců letiště mohli využít své znalosti a dovednosti v jiných pracovních místech v rámci procesu dekarbonizace. Ověřili, že změnu práce by podpořili i mnozí zaměstnanci, včetně pilota, jehož slova dobře vystihují, oč tu jde:

„Celý život jsem snil o tom, že budu létat. Čelit vyhlídkám na to, že o takhle důležitou část života přijdu, je neuvěřitelně děsivé. Ztratit svoje povolání je jako ztratit část sebe. Jako piloti bychom ale měli umět rozeznat existenční hrozby. Pokud bych takové hrozbě, jakou je klimatická krize, čelil při letu, dávno bych zamířil k nouzovému přistání. Nemůžeme prostě slepě směřovat k původní destinaci, když se pilotní kabina plní kouřem.“

Dopad našeho průmyslu na emise skleníkových plynů je neoddiskutovatelný. Takzvaná řešení pro „ozelenění“ leteckého průmyslu v jeho současném rozsahu jsou vzdálená desítky let a nejsou globálně ani ekologicky spravedlivá. Povědomí o klimatické krizi narůstá a je jasné, že náš sektor se bude muset zmenšit. Jde jen o to, zda se to stane záměrně — formou spravedlivé transformace pro nás, kdo v něm pracujeme — nebo katastroficky. Musíme najít způsob, jak mohou sami pracující stát v čele zelené revoluce, a zajistit, že budeme mít příležitost včas přejít na zelená pracovní místa, která budou mít budoucnost.“

„Zelená revoluce“ na letišti Gatwick zatím čeká na povolení ke startu. Ukazuje ale, co může být za jiných podmínek možné. Během pandemie, která jasně ukázala, že vlády mohou zásadně intervenovat do ekonomiky, byla Zelená Nová dohoda pro Gatwick jednou z celé řadě podobných iniciativ z prostředí pracujících. Patřila k nim i výzva odborů Ver.di, aby byly lety na krátké vzdálenosti nahrazeny zvýhodněním cest po zemi. Tyto iniciativy rozšiřují horizont možného a připomínají nám, co je v sázce a

co je nezbytné, abychom uspěli.

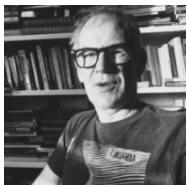
Environmentalismus jako třídní boj

Výsledky třídních bojů v tomto století předurčí budoucnost života na Zemi na tisíciletí dopředu. Inspiraci pro ně můžeme čerpat z příkladů zápasů, které spojují pracující a klimatická hnutí, stejně jako ze studentských klimatických stávek, které uvedly celou novou generaci do konceptu stávky jako formy akce.

Stejně tak bychom si měli povšimnout, že nejinspirativnější příklady radikálních spojení „rudých a zelených“ se odehrály již před půlstoletím. To není náhoda. Přelom šedesátých a sedmdesátých let byl v podstatě v celosvětovém měřítku revoluční situací, v níž se vlna odborových a sociálních hnutí vzvedla proti útlaku, nespravedlnosti a válce.

Právě ta vytvořila půdu, v níž rozkvetla aliance ekologického a odborářského radikalismu, která stála za plánem dělníků z Lucase, za Mazzochiho ekosocialistickým odborářským aktivismem i za dalšími průlomovými iniciativami — včetně australských „zelených stávek“ stavebních dělníků proti neekologickým developerským projektům.

V každé budoucí vlně zostření třídního boje můžeme očekávat, že se budou dostávat do popředí témata spojená s klimatickým rozvratem a otázkami spravedlivé transformace v celé řadě forem. Jistě lze čekat další formy reakčního tmářství, můžeme však vyhlížet a napomáhat také progresivním hnutím, která budou vznikat všude tam, kde se významné skupiny pracujících dopracují k poznání, že klimatická politika nepředstavuje jen hřiště vzdálených elit, ale je polem, na němž je rozhodující jejich kolektivní akce.

Gareth Dale teaches politics at Brunel University. He has written books on Karl Polanyi, the German Democratic Republic, and Eastern Europe, and has edited volumes on migration, green growth, and revolutionary uprisings in the neoliberal era. His essays have appeared in *The Conversation*, *The Ecologist*, *Truthout*, *openDemocracy*, *Jacobin*, *Viewpoint*, and *Spectre*.

Published July 3, 2024

Article in Czech

Translation available in English

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/tridni-boj-o-planetu-jak-muze-ekologicka-politika-uspesne-zapojit-pracujici/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space.

Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.